

ביאורים

קשה שלא להבחין כיצד ריה"ל, בצורה אומנותית מדהימה, חורז בדבריו בפסקאות מב - מג, את יסוד שיטתו בספר כולו במילים בודדות. השוואתו את השאלות שיש לנו על התורה שבעל פה לשאלות שישנן על הנהגת העולם וכן על המתגלה לנו בגופנו. בכך חוזר ריה"ל ומבהיר לנו את היסוד הכללי האלוהי שמתגלה בעולם. זוהי החיות האלוהית - הרוח החיה שמפעמת בעולמנו ומתגלה ברמות שונות ובממדים שונים. כאשר מתברר לנו הכיוון הכללי, גם פרטים שונים הגורמים לנו לקושי מקבלים משמעות אחרת. הקשיים הנקודתיים הופכים לפרטים אשר אינם מעיבים על התמונה הכללית. הגובה הזה, שאליו מגביהנו ריה"ל, מעניק לנו נקודת מבט הגבוהה ממה שבן אנוש מסוגל להביט במבטו. כאשר אנו מתבוננים למשל על מקטע מסוים במציאות, ייתכן ותהיה לנו עליו קושייה גדולה. הדוגמה שבה נוקט ריה"ל היא העוול שאנו פוגשים לעתים בבריאה. אלא שיתכן וקושייה זו נובעת מכך שאיננו רואים את התמונה בכללותה. כאשר אנו מבחינים בתמונה הכללית, השאלות הפרטיות אינן נעלמות אך הן מקבלות מימד נכון יותר. לדוגמה, אם אנו מכירים מישוהו שדרך כלל נוהג בהגינות וביושר אך אינו שפעם באופן חריג מעשיו לא תאמו את התנהגותו הרגילה, מובן שתהיה לנו קושייה לגבי מעשיו אך נוכל להכריע את המעשה ביתר קלות לכיוון התיקון שכן זוהי הדרך הכללית שבה נוהג אדם זה. נקודת המבט אפוא היא כללית, נקבל תמונה מקיפה של הופעת 'העניין האלוהי' בעולם, בתורה ובגוף, ובשל כך נראה עדי כמה גם בעיות מקומיות אינן מונעות מאיתנו להבחין ביופי ובשלמות של התמונה השלמה.

הרחבות

איסור בל תוסיף

אתמול עיינו בשיטת ריה"ל והרמב"ם. עוד כותב הרמב"ם שאיסור "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו" הוא דווקא בהלכה שנקבעת כמצווה תמידית, אך אם חז"ל קבעו הלכה בשביל לעשות סייג וגדר לשמירת התורה הרי זה מותר, ואין עוברים בכך על איסור בל תוסיף [הלכות ממרים ב, ט]. הראב"ד חולק עליו ואומר שסייג לתורה מותר לעשות גם בקביעות [שם בהשגות הראב"ד]. המהר"ל מסביר שאיסור בל תוסיף הוא דווקא בהוספה או בגריעה במצווה עצמה, כגון הטלת ציצית בחמש כנפות של בגד, או בבגד בעל שלוש כנפות. אך להוסיף מצווה מדרבנן אין איסור כלל [באר הגולה, באר ראשון. ועיין פירוש רש"י דברים יג, א].

דין וחסד

והתורה אָמרה "כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם כֵּן יִנָּתֵן בוֹ" הרמב"ם מסביר על כך "זה שנאמר בתורה 'כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו' אינו לחבול בזה כמו שחבל בחבירו אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבול בו כאשר עשה, ולפיכך משלם נזקו" [חובל ומזיק א, ג]. הרמב"ם מסביר שמצד הדין כך היה צריך לעשות לו, אך בפועל העונש הוא בממון. מסביר זאת הרב צבי יהודה שהדבר דומה לאב הרוצה להכות את בנו ולהענישו ואמו שולחת את ידה לאחוז בידו של האב כדי שהמכה תהיה רכה יותר. כך התורה שבכתב כותבת שראוי היה להיות עונש קשה על מעשה כזה, והתורה שבעל פה אומרת שבפועל העונש יהיה רק חיוב ממון.

שאלות לדין

האם הנפש מושפעת מן הגוף?

ריה"ל כותב שלא ייתכן לפרש "עין תחת עין" כפשוטו, מכיוון שאין תועלת בקטיעת עינו של הפוגע. מדוע הרתעת עבריינים לא תיחשב תועלת?

מגב **אָמַר הַכּוֹזֵרִי**: כָּבֵד בְּטֻלָּתָהּ, הַחֲבֵר, בְּפִלְלִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר לֹא אוֹכַל לְהַכְחִישׁם, פְּרָטִים שְׁהִיוּ בְּלִבִּי מִטְעֵנוֹת הַקְּרָאִים, שְׁהִיִּיתִי סְבוּר שְׁאֶסְתֵּם טַעֲנוֹתֶיךָ בָּהֶם.

מגב **אָמַר הַחֲבֵר**: כְּשִׁיתְאָמְתוּ הַכְּלָלִים אֵל תְּשִׁים לֵב לַפְּרָטִים, כִּי הִרְבָּה פְּעָמִים נִכְנַס בָּהֶם דְּמִיוֹן שׁוֹא, וְעוֹד, שְׁאִין לָהֶם תְּכָלִית, מוֹפְנֵי שְׁהֶם מִסְתַּעְפִּים וְלֹא יִמְלִטוּ הַמְּתוֹפְחִים מִן הַרִיב בָּהֶם. וְזֶה כְּמִי שֶׁהִתְאָמַת אֶצְלוֹ צֶדֶק הַבוֹרָא, וְשֶׁחֲכָמְתוֹ כּוֹלָלָת, וְלִפְיֶכֶךָ לֹא יִשְׁעָה אֶל מִה שִׁירָאָה בְּעוֹלָם מִן הָעוֹל, וְכִמּוֹ שְׁאָמַר: "אִם עֲשֶׂךָ רֵשׁ וְגִזְל מִשְׁפָּט וְצֶדֶק תִּרְאָה בְּמִדְיָנָה אֵל תִּתְמָה עַל הַחֲפִיץ". וְכִמִּי שֶׁהִתְאָמְתָה אֶצְלוֹ בְּמוֹפֵת הַשְּׂאֲרוֹת הַנֶּפֶשׁ אַחַר כְּלוֹת הַגּוּף, וְשֶׁהִיא אֵינָה גֶשְׁמִיִּית, אֲלֵא עֶצֶם נִבְדָּל מִהַגּוּף כְּמִלְאָכִים, וְלִפְיֶכֶךָ לֹא יִשְׁעָה אֵל מִה שִׁקְשָׁה עָלָיו הַכַּח הַמְשַׁעַר מִהַעֲדָר פְּעֻלוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּעַת הַשְּׁנָה וּבְעַת הַחֲלִי הַמְאֻבָּד אֶת הַמְחַשְׁבָּה, וּמְהִיזָתָה נִמְשַׁכֶּת אַחַר מְזַג הַגּוּף, וְזוֹלָת זֶה מִן הַמְחַשְׁבוֹת הַמְּסִיתוֹת.

מגב **אָמַר הַכּוֹזֵרִי**: עִם כָּל זֶה, לֹא אֶמְצָא סְפוּק עַד אֲשֶׁר יִרְוַח לִי מִן הַדִּיּוֹן עִמָּךְ בַּפְּרָטִים, אֶף עַל פִּי שִׁישׁ עָלֵי בְּזָה בְּקִרְתָּ, אַחַר שֶׁהוֹדִיתִי בְּפִלְלִים אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּם.

מגב **אָמַר הַחֲבֵר**: אָמַר מִה שֶׁתִּרְצָה.

מגב **אָמַר הַכּוֹזֵרִי**: הָאִין הָעֲנֵשׁ מִכְּפָרְשׁ בַּתּוֹרָה בְּאָמְרוֹ "עֵינִי תַחַת עֵינִי שֵׁן תַּחַת שֵׁן פְּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם כֵּן יִנָּתֵן בוֹ"?

מגב **אָמַר הַחֲבֵר**: הָאִם לֹא נֶאֱמַר בְּסִמּוּךְ לְךָ: "וּמִכָּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יִשְׁלַמְנָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ"? הָאִין זֶה הַכְּפָר? הֲרִי לֹא אָמַר: מִי שֶׁהִרְג אֶת סוֹסָה הִרְג אֶת סוֹסוֹ, אֲלֵא אָמַר: קַח סוֹסוֹ, כִּי אִין לָהּ תוֹעֵלָת בְּהִרְגָת סוֹסוֹ, וְכִךְ מִי שֶׁקָּטַע יָדָהּ קַח כְּפָר יָדוֹ, כִּי אִין לָהּ תוֹעֵלָת בְּקִטְעֵת יָדוֹ. וּבְמִיָּחַד כְּשִׁיְהִיָּה כְּלוּל בְּדִינָם הָאֵלֶּה מִה שֶׁסוֹתֵר אוֹתוֹ הַשְּׁכָל, כִּי פְּצַע תַּחַת פְּצַע, חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה, אִיךְ נוֹכַח לְשַׁעַר זֶה, וְיִשׁ שְׁיָמוּת אֶחָד מֵהֶם מִפְּצַעוֹ וְלֹא יָמוּת הָאֶחָד מִפְּצַע שְׁכָמוֹתוֹ, וְאִיךְ נוֹכַח לְכַנֵּן שְׁיָהִיָּה כְּמוֹתוֹ, וְאִיךְ נַעֲקֹר עֵינִי מִי שֶׁאִין לוֹ אֲלֵא עֵינִי אַחַת תַּחַת עֵינִי מִי שֶׁהִיוּ לוֹ שְׁתֵּי עֵינַיִם, וְיִשְׁאֵר הָאֶחָד עוֹר וְהָאֶחָד בַּעַל עֵינִי אַחַת, וְהַתּוֹרָה אֶמְרָה "כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם כֵּן יִנָּתֵן בוֹ". וְיִמָּה דוֹחֵק אוֹתִי לְדוֹן עִמָּךְ בְּאֵלֶּה הַפְּרָטִים, אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִקְדַּמְתִּי הַכְּרַח הַקְּבָלָה, עִם נְאֻמֵּי הַמְּקַבְּלִים וְגִדְלָתָם וְחֻקְמָתָם וְהַשְּׁתַדְּלוּתָם?

תכלית - סוף. **על החפץ** - על רצון ה'. **לא ישנה** - לא יפנה. **מהעדר פעולות וכו'** - כאשר אדם ישן או חולה, הנפש אינה פועלת כהרגלה. משמע, לכאורה, שהנפש אינה לגמרי רוחנית שהרי היא מושפעת ממצב הגוף. **הכוּפֵר** - תשלום ממון על הנוק.